
Mennyiben befolyásolja a jogi személyiség elméletét a közkereseti és a betéti társaság jogi személlyé nyilvánítása az új magyar Polgári Törvénykönyvben?

Prugberger Tamás

A tanulmány felvázolja a magyar társasági jogban 2013-ban az új Polgári Törvénykönyv által hozott jelentős változást, amely jogi személyiséget biztosít minden gazdasági társaságnak, tehát a közkereseti és a betéti társaságnak is, eltérve a korábbi német-osztrák elméleti megközelítéstől. A nyugat-európai jogban a betéti társaság és a tőkés társaság közötti különbségtétel a társasági méretre támaszkodik. Magyarország kiterjesztette a jogi személyiséget a közkereseti és a betéti társaságokra, igazodva a nyugat-európai gyakorlathoz. A Kft. és Bt. jogi státusza azonban továbbra is ellentmondásos, ami a gazdasági társaságok abszolút jogi személyiség fogalmának újraértékelésére készítet, tekintettel a fejlődő gyakorlatra. A szöveg ezt a német, angolszász és francia jogi keretekkel összehasonlítva vizsgálja.

Kulcsszavak: jogi személyiség, közkereseti társaság, betéti társaság, összehasonlító jogi elemzés

To what extent does the declaration of general and limited partnerships as legal entities in the new Hungarian Civil Code affect the theory of legal personality?

The article outlines changes in Hungarian company law with Act V of the new Civil Code in 2013, granting legal personality to commercial companies, a shift from the previous German-Austrian theory. The distinction between partnership and capital partnership in Western European law relies on company size. Hungary extended legal personality to general and limited partnerships, aligning with Western European practices. However, the legal status of Kft. and Bt. remains controversial, prompting a reassessment of absolute legal personality concepts in business entities, given evolving practices. The text explores this in comparison with German, Anglo-Saxon, and French legal frameworks.

Keywords: legal personality, general partnership, limited partnership, comparative legal analysis

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.104>

1. Bevezetés

Közismert, hogy az új magyar polgári jogi kódexről szóló 2013. évi V. törvény valamennyi kereskedelmi társaságot, beleértve közkereseti társaságot és a betéti társaságot is, jogi személlyé nyilvánította. Ez egyértelműen kitűnik az új

Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) 3:88. §-ának (1) bekezdéséből, mely kifejezetten kimondja, hogy „a gazdasági társaságok a tagok vagyoni hozzájárulásával létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások”. A következő szakasznak, azaz a 39. §-nak szintén az (1) bekezdése, amely a gazdasági társaságokat felsorolja, a közkereseti társaságot (Kkt) és a betéti társaságot (Bt) is megemlíti. Ez annyiban jelent újat, hogy a gazdasági társaságokat korábban szabályozó és az új Ptk.-val hatályon kívül helyezett első 1988. évi VI. és második 1997. évi CXLIV. törvény e két gazdasági társaságot nem nyilvánította jogi személynek.

2. A magyar szabályozás német-osztrák gyökerei és fejlődése

Ebben nyilván közrejátszott az, hogy a két gazdasági társasági törvényt megalkotó Sárközy Tamás e tekintetben a hagyományos német-osztrák jogelméletet vette alapul. E két állam ugyanis jogi személyiség nélküli gazdasági társaságként kezelte és kezeli ma is formálisan a Kkt.-nak megfelelő *Offene Handelsgesellschaft*-ot (OHG) és a Bt.-nek megfelelő *Kommanditsgesellschaft*-ot (KG), valamint a *csendestársaságot* (*Stilgesellschaft*). Ezért e három kereskedelmi társaságot mind a két állam a *Kereskedelmi Törvényben* (*Handelsgesetz*) együttesen szabályozta és szabályozza mind a mai napig, nem pedig külön törvényeket alkotott rájuk, miként tette ezt a Kft.-vel, az Rt.-vel és a szövetkezettel. E három jogi személlyel felruházott kereskedelmi társaságot ugyanis egyenként a *Gesellschaft mit bestimmter Haftungsgesetz* (Kft. törvény), az *Aktiengesetz* (Részvénytörvény), valamint a *Genossenschaftsgesetz* (Szövetkezeti törvény) szabályozza, mind a hármat jogi személyiséggel felruházva. Ugyanakkor érdekes, hogy a *magyar Kereskedelmi Törvény* (1885:XXXVII. tc.) valamennyi kereskedelmi társaságot egybe foglalva szabályozta, csak külön fejezetekben elhelyezve.¹

Még érdekesebb viszont, hogy a kereskedelmi jogi személyiséggel összefüggő két világháború közötti korábbi magyar jogi irodalom a Kkt-t, a Kft-t és a csendes társaságot is, mint burkolt Kft-t jogi személyiséggel ruházta fel. Szladits Károly írja az általa szerkesztett háromkötetes Magyar Magánjognak „A személyek joga” c. első kötetében, hogy az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatban (Mtj) is kifejezésre jut (43. §), hogy a jogi személyek köz-, és magántestületekből állnak, a magántestületek pedig egyfelől egyesületekből, másfelől pedig különlegesen szabályozott magántestületekből állnak, mely utóbbiak négy altípusba sorolhatók, ahol az első a kereskedelmi társaságokat, a második a bányatársulatokat, a harmadik a mező-, és erdőgazdasági közösségeket, a negyedik pedig a kényszertársaságokat fogja át. A kereskedelmi társaságok körébe egyértelműen beletartozik a Kkt. és a Bt. is. Ebből adódóan Szladits – ha nem is mondja ki kifejezetten –, jogi személynek

¹ 1885. é. K.tv. I. Rész: Kereskedelmi társaságok. VII. cím: A Ker. társaságok általában, 61.§ Ker. társaságoknak tekintetnek: Kkt., Bt., Kft. és a szöv. VIII. c.; Kkt., IX.c.: Bt., X. c.:Rt., X/a.: Kft., XI. c.: szövetkezet. II. Rész: Kereskedelmi ügyletek

minősíti a Kkt-t és a Bt-t is.² Szász István viszont ugyancsak e kolosszális műnek szintén az első kötetében kifejezetten rögzíti, hogy a közkereseti társaságot – és így értelemszerűen a betéti társaságot is – jogi személyiséggel felruházott kereskedelmi társaságnak tekinti. Ezt alátámasztva látja a Királyi Kúria ama döntésével (D.T. 3. XX,16,), melyben kifejti, hogy a Kkt. olyan intézmény, amelynek minőségéből és jogi természetéből adódik, hogy nem lehet a társaság mellőzésével egyes tagjait perbe vonni.³ Megítélésem szerint azonban a Királyi Kúriának ez a döntése nem meggyőző a Kft. jogi személyisége mellett, mert, ha ugyanezt az állítást megfordítom, akkor is az jön ki, hogy nem lehetne a tagok mellőzésével a társaságot perbe vonni. Ebből viszont az következik, hogy nem válik el egymástól a tagság és a képviselői/ügyintézői szervezet, valamint a társaság vagyona a tagsági vagyontól, holott ez a két különválás a jogi személy fogalmának a két alapkritériuma. Ebből leszűrhető az az álláspont, hogy a gazdasági élet, vagyis az üzleti forgalom célszerűségi megfontolásainak engedve törte át a klasszikus jogi személyiség-elmélet hagyományos dogmatikáját a két világháború közötti magyar jogi szakirodalom és bírói gyakorlat, bizonyos fokig elfordulva a ma is mereven ragaszkodó hagyományos osztrák és bizonyos mértékig rugalmasabban kezelő klasszikus magyar jogi személyiségelméleti irányzattól.

3. A kereskedelmi társaságok jogi személyiségének megítélése: összehasonlító jogi elemzés

A nyugat-európai jogok társasági jogában az alapelkülönülés a *személyegyesülés* és a *tőkeegyesülés*. Mind a kettő esetében a kiinduló alap atekintetben, hogy a társaság jogi személyiséggé válik-e, vagy csak anélküli társaság marad, a méret, vagyis a taglétszám nagysága. Kis taglétszám esetén a tagok együttesen tudják működtetni a társaságot és szükségtelen az elkülönült ügyintéző és képviselői szervezet. Ezért a kis létszámú társaságnál a jogi vélelem, hogy minden tag eljár a társaság ügyeiben, még akkor is, ha egy vagy néhány tagot ezzel megbíznak általános jelleggel, vagy ügycsoportokra szakosítva. Ezesetben a vagyon sem különül el, hanem osztatlan közös vagyon marad. Ez egy érzelmi alapon fennálló bizalmi természetű kombinált szervezeti és vagyoni közösség, amely a germán jogokban, főleg a német és az osztrák jogokban jogalanyisággal, de nem jogi személyiséggel funkcionál. Ez lehet non profit személyegyesülés, de lehet profit orientált vagyonegyesülés is. Ha a taglétszám nagysága, vagy a gazdálkodás nagysága megkívánja, a személyegyesülés ügyintéző és képviselő szervezete elkülönül a tagoktól, a társaságnak az a vagyona pedig, amellyel a tagoktól elkülönült szervezet gazdálkodik, és amellyel kifelé jogügyleteket is köt, ugyancsak elkülönül a tagok vagyonától. Ha a társaság főszabályként *személyegyesülés*, akkor megfelelő jogi eljárással jogi személyiséggel felruházva *egyesületi* formát ölt, ha pedig

² Szladits Károly: A jogi személy, mint jogonalany, 2. fejezet 3. pont In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog, Általános rész. Személyi jog, I. kötet, 568. o.

³ Szász István: 5. cím: Magyar Nemzetközi Magánjog 2. fejezet, Személyi jog. In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog I. kötet, Általános rész. Személyi jog, 407. o.

profitorientált *tőkeegyesülés*, akkor *kereskedelmi társasági* formát ölt a megfelelő jogi procedúra elvégzését követően. A német és részben az osztrák jogban eredetileg kis méret esetén, vagyis közkereseti, betéti és csendes társaságnál csak jogalanyiság áll fenn az egyszemélyes Rt. és Kft. kivételével, jogi személyiséggel történő felruházás nélkül. Ugyanez a helyzet az egyéni cég esetében is, kivéve, ha az jelentős nagyságú vállalkozásként működik. Erre a célra szolgál a jogi személyiséggel felruházott előbb említett egyszemélyes Rt. és Kft.

Sárközy Tamásnak a jogi személyiségelmélet átalakulásáról írt monográfiájából azonban kitűnik, hogy már a XIX. század utolsó harmadától elindult a jogi dogmatikában a társasági típusok jogalanyiságát és jogi személyiségét illetően egy átjárás, mint említi egy "keveredés". Ennek értelmében a Kft és a Bt. jogalanyiságát átmenetként kezelik a jogi személyiség irányában. Sőt, több társasági jogász, mint Fabricius és Ott, valamint Ostheim korlátozott jogi személyiséggel ruházta fel az említett kereskedelmi társaságokat. John pedig Grunhuberhez hasonlóan kimutatja, hogy az egyes közösségekben többféle jogi személyiség típus társul. Valamennyien kimutatják, hogy milyen szervezeti keveredések alakultak ki a gazdasági társaságok körében a jogalanyiságot és a jogi személyiséget illetően. Példaként említi fel e keveredést és komplexitást illetően Fabricius a betéti részvénytársaságot (Komanditsgesellschaft mit Aktien), ahol a „Trennungsprinzip” alapul vételével jogi személyiség nélküli közkereseti és betéti társaságot jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társasággal egyesül, vagy amikor szervezeti-vezetésbeli elkülönülés nélküli osztatlan vagyonközöség (Gesamthand) egyesületi jellegű formát ölt (Gesamthandgemeinschaft).⁴ Mindebből kitűnik, hogy egyre kevésbé érvényesül a „Trennungsprinzip” a jogi személyek és az anélküli társasági szervezetek között.

Ennél is jóval lazábban érvényesül a jogi személyiséggel rendelkező és az anélküli társaságok közötti elhatárolás a germán jogok közül a svájci jogban, ahol Sárközy kutatásai eredményeképpen a polgári jogi és a kereskedelmi társaságok elkülönítése nem létezik. Osztályozás csak aszerint létezik, a „Zivilgesetsbuch” alapján, hogy a társaság társasági szerződés, vagy alapszabály szerint működik. Ha alapszabály alapján működik, akkor jogi személy. Így minden alapszabállyal létrejövő egyesülés jogi személy, attól függetlenül, hogy egyesület, vagy kereskedelmi társaság. Az alapszabállyal működő szervezetek testületek. Testület ennek alapján az egyesület, a gazdasági társaságok közül pedig az Rt., a Kft. és a szövetkezet. Csak a szerződéssel létrejövő jogközösségek egyszerű társaságként, betéti társaságként és a Kkt.-nek megfelelő kollektív társaságként működnek, mely utóbbiaknál a jogalanyiság majdnem azonos a jogi személyiséggel.⁵ A kiindulási alap hasonlít a német-osztrákhoz, de valószínűleg a német és francia vegyes kantonrendszerből fakadóan a jóval lazább francia hatásra tovább lazult a tipizálás a jogi személyiséggel járó és az anélküli jogalanyiság tekintetében.

⁴ L. P. Fabricius: *Relativität der Rechtsfähigkeit*, C. H. Beck Verlag, München, 1963. 1-21. Uwe John: *Die organisierte Rechtsperson*. Berlin, 1977. (Hivatkozva Sárközy Tamás: *A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról*. Közgazdasági és Jogi K. Kiadó, Budapest, 1985. 16-17.); Joachim Gernhuber: *Bürgerliches recht*. 3. Aufl. Verlag C.H. Beck, München, 1991.

⁵ Sárközy im.

A francia „*Code civil*” és hatására a többi frankofon és latin jogrendszer is a szinallagmatikus kötelmek római jogi csoportosításából kiindulva a *societas*-t, vagyis a társasági, nem pedig a szervezeti jelleget tekinti a közösségi jogalanyiség lényegének, kihangsúlyozva a közösségi jogalanyiségben az individuális jogalanyiságból eredő összetételi jelleget. Ezért Sárközy megállapítása szerint a francia jog nem ismeri el a német társasági jognak egyes német szakírók szerint az alapját jelentő *Gesamthand* konstrukciót, vagyis a vagyoni jogközösséget elveti. Önálló társasági vagyon ezért csak akkor létezik, ha a szervezet jogi személynek minősül. Így lett a néhány rokon, vagy szomszéd agrárgazda „*Gesamthand* jellegű” együtt gazdálkodásából „*grupement agrar cooperativ*”, vagyis agrárszövetkezeti csoport felruházva jogi személyiséggel. *Eredetileg csak az egyesület minősült jogi személynek, viszont a francia jogalkotó a gazdasági forgalom biztonsága érdekében kénytelen volt a csak személyegyesülési jellegük ellenére a Code civil-ben jogi személynek nyilvánítani az összes szervezeti egyesülés nélküli kereskedelmi társaságot, ide értve a Kkt-t és a Bt-t is.* Egyedül a csendes társaság nem lett jogi személy, mutat rá monográfiájában Sárközy.⁶ Mind ezt figyelembe véve a (kereskedelmi) cégjegyzékbe bejegyzett társaságok jogi személyiségét a bíró gyakorlat elismerte annak ellenére, hogy a belügyminisztérium által vezetett egyesületi nyilvántartásban nem szerepelnek.⁷ Hasonló a helyzet a szakszervezetek esetében is. Annak ellenére, hogy többségük az egyesületi lajstromban nem szerepel, de a hatáskörüktől függően az országos, vagy a területi munkaügyi hivatal lajstromban szerepel, faktikus, vagyis nem bejegyzett egyesületi jellegük ellenére jogi személynek minősülnek.⁸ Érdekeség viszont, hogy a gazdasági célszerűség végett előbb lettek jogi személyek Franciaországban, mint a nem gazdasági célra alakult személyegyesülések, ide értve az egyesületet, az „*assotiation*”-t is. Ebből látható, hogy a jogi személyiség hangsúlya a frankofon jogrendszerben nem az egyesületnél, hanem a kereskedelmi társaságnál jelentkezett és ez áttételesen – miként több munkajogi intézmény is-- az olasz jogtudomány és jogalkotás hatására jelent meg Magyarországon is, előidézve, hogy a két világháború közötti magyar jogi felfogásban valamennyi kereskedelmi társaság jogi személyiséggel lett felruházva.

4. A szocialista jogi személyiség elmélet

Ez a szemlélet kihatással volt a II. Világháborút követő szocialista jogi személyiségelméletre is. Világhy Miklós ugyanis, aki az Eörsi Gyulával írt Polgári jogi tankönyv első kötetében a jogi személyiség tanát dolgozta fel, az állami és az egyéb gazdasági szervezetek jogalanyiségének tárgyalásánál kerülte a jogi személyiség megjelölését. Ugyanígy tett az 1959. évi korábbi magyar Ptk. kodifikátora is, amikor a személyek tárgyalásánál a jogi személyiséget „*expressis verbis*” csak az egyesületekre és az állami közületi szervekre vonatkoztatta, a gazdasági

⁶ Sárközy: i.m., 92-102.

⁷ Sárközy: im. 52.

⁸ *Jura Europae, Droit du travail—Arbeitsrecht. Edition technique Juris Classeurs, Paris—C. H. Beck Verlag München/Berlin, I. 30.50-2.*

szervezeteknél azonban azok jogalanyiségének tisztázását megkerülte.⁹ Sárközy Tamás, amikor a szovjet-orosz irányultságú gazdasági és politikai rendszer végső stádiumában a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvényt, majd pedig ezt teljesen átdolgozva több mint egy fél évtizeddel a rendszerváltást követően a másodikat az 1997. évi CXLIV. tv.-el megalkotta, „expressis verbis” mind a két gazdasági társasági törvényben kinyilvánította, hogy a Kkt. és a Bt. nem jogi személy. Jogi személyiséggel a kereskedelmi társaságok közül csak a Rt.-t és a Kft.-t ruházta fel, a szövetkezetet pedig mind a két Gt.-ben nem a kereskedelmi társaságokról szóló részben, hanem egy külön álló részben helyezte el, azon az alapon, hogy a szövetkezet sem nem egyesület, sem nem kereskedelmi társaság, hanem a kettőnek az ötvözeté.¹⁰ Ez volt a szovjet időszakban az uralkodó felfogás, noha egy kisebbségi irányzat vitatta ezt, amelyhez tartoztam magam is.¹¹ A Szövetkezeti Kutató Intézet kutatóinak többségi véleménye ugyanis azt a szocialista gazdaságpolitikai rendszer álláspontját vallotta, hogy a szövetkezet a Rt.-nek egy speciális formája (Klupathy és Kuncz Ödön), illetve egy olyan köztes forma, amely az Rt. és a Kft. között helyezkedik el. Szintetizálva ezeket a Szövetkezeti Kutató Intézetben kialakult véleményeket, a nyugat-európai szövetkezeti elméletekkel együtt a szövetkezetet egy olyan vegyes személyi és vagyoni egyesületi formaként határoztuk meg, amely az egyesület jegyeit is magán viseli, de gazdasági tevékenységet is folytat tagjai érdekében, azok vállalkozását elősegítve vagy fogyasztói háztartását támogatva. Ebből eredően a szövetkezet fő vonása a gazdasági társasági jelleg, nem pedig az egyesületi jellegű tevékenység, mely álláspontot a nyugat-európai államok szövetkezeti irányvonala is vallja.¹² Látszatra az ezzel ellentétes fundamentalista rendszerváltást megelőző szocialista időszak hatásaként az új Ptk. a harmadik részben szabályozott gazdasági társaságoktól elválasztva elméletileg megalapozatlanul, kifejezetten csak a neki szerkesztett különálló negyedik részben helyezte el a szövetkezetet.¹³ Ez alapján *megfontolás tárgyává lenne tehető, hogy a Ptk. negyedik részének felszámolásával a szövetkezet a harmadik részben kerülne áthelyezésre az egyszemélyes részvénytársaságot*

⁹ Ld. Világhy Miklós—Eörsi Gyula: Magyar Polgári Jog. I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 115. és 140-142.

¹⁰ Prugberger Tamás: A szövetkezetek jogi szabályozásának lehetősége egy egységes vállalati törvény keretében (szövetkezeti jogi szempontból) Jogtudományi Közöny, 1987/12.; Prugberger Tamás – Olajos István: A szövetkezet intézményének új jogi szabályozása (Kritikai értékelés). Jogtudományi Közöny, 2001/12.

¹¹ Ld. Prugberger Tamás: A szövetkezet nem társaság? Figyelő, 1989/2.

¹² Irrig Károly: A szövetkezetek a közgazdaságban. Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt. Budapest, 1937.; T. Issert: The legal status of cooperatives in European countries Oxford, 1978.; Henzel Reinhold: A szövetkezetek, Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 23. Bp. 1961.; Karl Zehetner: Eine Genossenschaft expandiert. Selbstverwaltene Betrieben in Frankreich. Mitbestimmung, 1-4./1981.; Nagy László: A szövetkezeti jog alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.; Prugberger Tamás – Domokos József: Szövetkezeti típusok és tagjaik vállalkozási kapcsolatai. Kereskedelmi Szemle, 1989/9-10.; Prugberger Tamás: A szövetkezetek osztályozásának néhány újabb problémája a gazdasági folyamatok tükrében. Jogtudományi Közöny, 1981/3.; Prugberger Tamás: A szocialista vállalkozás szövetkezeti formáinak jogi alapproblémái. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények 171. Szöveg kiadás, Bp. 1983.

¹³ 2012:V. tv. Harmadik Rész, Gazdasági társaság, IX. cím Gt-ok közös szabályai, X—XIV. c. Kkt., Bt., Kft., Rt. IV. Rész: Szövetkezet, XV—XXI. c. egyes intézményei.

követően. Ezt a nézetet vallottam korábban magam is.¹⁴ Azonban ha tüzetesebben megvizsgáljuk a szövetkezet dogmatikai összetételét, akkor látnunk kell, hogy a gazdasági—kereskedelmi oldala a részvénytársaság egyszerűbb formájával, a korlátolt felelősségű társasággal mutat rokon vonásokat, míg az önségély és a tagségélyezés, valamint a szövetkezeti nevelés elvén alapuló társadalmi oldala egyesületi jellegű. Ezért jogelméletileg teljesen megalapozott a mostani helyzetben is az a jogalkotói megoldás, amely a szövetkezetet sem nem az egyesületet szabályozó, sem nem a gazdasági társaságokat szabályozó részben, hanem a gazdasági társaságok után egy önálló részben helyezte el.

5. A Kkt. és Bt. jogi személyisége az új Ptk. tükrében

Visszatérve azonban e kis kitérést követően az eredeti témánkhoz, magam is egyetértek az új Ptk. kodifikátorának azzal a megoldásával, hogy a Kkt. és a Bt. korábbi jogalanyiságát és perképességét jogi személyi jellegűvé tette, követve a nyugat európai megoldást. Miként ezt a nyugat-európai államok többségében és ugyanígy a II. Világháború végéig fennállt magyar polgári társadalomban is a kereskedelmi-gazdasági forgalom igényeinek megfelelően e két kereskedelmi társaság jogképességét is az Mjt. jogi személyiségi státuszra emelte fel. Azonban ennek jogdogmatikai konzekvenciáit sem a II. Világháború végéig tartó hazai jogtudomány és bírói gyakorlat mind nálunk, mind pedig külföldön sem akkor, sem mostanában nem vonta le, és ennek következtében az új magyar Ptk.-ban is ellentmondásos szabályozás található, amelynek „de lege ferenda” feloldására igyekszek kísérletet tenni.

A Ptk. 3:1. §-ának (5) bekezdése a jogi személy kritériumaként továbbra is azt az elvi tételt mondja ki, hogy a jogi személynek tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie. Ugyancsak a jogi személyre vonatkozó hagyományos felfogásnak megfelelően a 3:2. § -a kimondja, hogy a jogi személy tagjai és alapítója a jogi személy tartozásaiért nem felelnek. A Kft. esetében is csak úgy áll fenn a tagok részéről közvetett helytállás a társaság tarozásaiért, hogy a Kft. vezetésének javaslatára a tagok gyűlése pótbefizetésre kötelezi a tagjait. Ezzel szemben a Kkt. esetében a 3:19. szakasz értelmében a társaság tagjai egyetemlegesen kötelesek helytállni a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért. Annyi a módosítás a korábbi szabályozással szemben, hogy míg a korábbi gazdasági társasági törvény teljesen egybemosta a társasági vagyont a tagok személyi vagyonával az egyetemleges helytállás tekintetében, a fent említett szakasz értelmében a két vagyon relatíve külön választható egymástól, mivel a második bekezdés értelmében akkor hozható marasztaló ítélet és vezethető végrehajtás, ha

¹⁴ Prugberger Tamás: A szövetkezetek jogi intézményrendszere a gazdasági társasági jog átalakulásának folyamatában. 62-65. és u.ő: A korszerű magyar szövetkezeti jogi szabályozás egyes tartalmi és formai kívánalmai. 73-85. In: Prugberger Tamás – Szilágyi Sándor: A szövetkezeti jog kulcskérdései a gazdaság átalakulásának folyamatában. Miskolci Egyetem Civilisztikai Intézetének a kiadása. Miskolc. 1991. (Akkor még nem Ptk.-ban hanem Gt.-ben képzeltem el hasonló elhelyezést.)

a társasággal együtt a tagok is perben állnak. Ez esetben is a harmadik bekezdés értelmében a bíróság a tagokkal szemben hozott marasztaló ítélet végrehajtását csak akkor rendelheti el, ha a társasággal szemben a követelés végrehajtása eredménytelen volt.

Mindebből, amit itt ismertettem, az tűnik ki, hogy a jogalkotó csak részben és csak relatív módon különítette el a tagok vagyontól a társaság vagyontól. A kettő között tehát átfedés van, amit viszont a jogalkotó nem szüntetett meg. Ennek ellenére haladás van a két világháború közötti jogtudományi és királyi kúriai gyakorlathoz képest, amely még kísérletet sem tett a két vagyoni kör relatív elkülönítésére, márpedig ez a jogi személy esetében lényeges szempont.

Hasonló problémát látok a Kkt. esetében az ügyintéző-képviselést ellátó szervezetet érintően is. Lényegében most sem különül el a tagoktól az ügyintézői és a képviselési szervezet, mint amilyen a helyzet ezen a téren a két világháború között és a Sárközy Tamás által megalkotott két társasági törvény hatályának időszakában volt. A 3:142. § kimondja, hogy a Kkt. legfőbb szerve a tagok gyűlése, amely megválasztja a tagok közül az egy vagy több ügyvezetőt. Ha ez nem történik meg, akkor hagyományos módon a régi rendszer érvényesül, vagyis az, hogy a Kkt. valamennyi tagja ügyvezető és képviselő. Az ügyvezetés tehát a tagoktól még annyira sem különül el, mint a társasági vagyon a tagok személyi vagyontól. Még az sincs előírva, hogy a megválasztott egy vagy több ügyintézőt kifelé meg kelljen jelölni, ami a forgalom biztonsága és a szerződések teljesítése érdekében lényeges lenne. Azt helyesnek tartom, hogy, ha több képviselőt választ meg a tagok gyűlése, és ha nem osztják meg közöttük az ügyek intézését, vagy ha ezt meg is osztják, de ennek ellenére feloldhatatlan nézeteltérés támadna közöttük, akkor kötelesek a tagok gyűléséhez fordulni és az dönti el a közöttük fennálló nézeteltérést. Ezen túlmenően azonban *indokolt lenne valamilyen elkülönítést létrehozni a tagok gyűlése és az egy vagy több ügyintéző-képviselő viszonyában elsősorban annak kimondásával, hogy a tagok gyűlése gyakorolná az ügyintézés-képviselést ellátók felett a felügyeletet. Ez esetben mondható lenne az, hogy a tagság és az ügyintézők között lenne egy olyan elválasztó vonal, objektív elkülönülés, mint ami a régi jogi személyiségű gazdasági társaságoknál az igazgatóság és a tagok érdekeinek a védelmét ellátó felügyelő tanács, illetve bizottság esetében fennáll.*

Minthogy a Bt. konstrukciója a Kkt.-én nyugszik, ezért a beltágok jogviszonya és anyagi felelőssége megegyezik a Kkt. tagjaiéval. Erre utalnak a Ptk. 3:154-156 §-aiban lefektetett előírások. A kültág esetében annyiban van eltérés a hagyományos szabályozástól, hogy anyagi felelőssége a társasági tartozásokért még a betéte erejéig sem terjed ki. Ez mintha azt a látszatot kelti, hogy a kültág(ok) vagyona függetlenség tekintetében elkülönül a társaságnak ama vagyontól, amely a beltágok hozzájárulásaiból tevődik össze. Hasonlóképpen úgy tűnik, hogy elkülönülés áll fenn a kültág(ok) és a Bt. ügyintéző-képviselő szervezete között. Ennél fogva fenn áll az a látszat, mintha a Bt.-re vonatkozó jogi személyiség magyar polgári jogi szabályozása valamennyire figyelembe vette a jogi személyiségre vonatkozó klasszikus elveket.

Ugyanakkor, ha nézzük az angolszász jogrendszert, sem az Egyesült Királyság joga, sem a transzatlanti angolszász jog nem tulajdonít nagyobb jelentőséget a

kereskedelmi társaságok jog személyiségének. A jogalanyiságnak viszont igen. Sárközy a jogi személyiség átalakulása című monográfiájában azt írja, hogy az angol üzleti életnek, a „business organisation”-nak három formája van: úgy mint az egyéni kereskedő, a személyegyedülként megjelenő „partnership” és a tőkeegyesülésként megjelenő „corporation”. A partnership esetében minden tag az egyéni kereskedőhöz hasonlóan a saját személyi vagyonával is felel a gazdaságvitelből eredő tartozásokért. Ez egyébként fenn áll az olyan partnership-ek esetében is, amelyek tevékenysége nem profit orientált és/vagy nem gazdasági jellegű. A partnerchipen belül a limited partnership a német „komanditgesellschaft”-nak felel meg. Ha a corporation nem gazdasági tevékenységre alakult, akkor egyesületről van szó.¹⁵ Az angolszász és a holland jogrendszerben lényegében a jogi személy és a nem jogi személy jellegű társaságok között az a különbség, hogy személyek, vagy tőkék egyesüléséről van dolgunk. Tőke jellegű egyesülésként egyesülési formában alakult meg Hollandiában a Kelet-Indiai Társaság, mely komoly gazdasági és gazdaságpolitikai tevékenységet folytatva egyesületi jelleggel hozta létre a holland gyarmatbirodalmat. Angliában ugyancsak egyesületnek megnevezve alakították meg a rochdelei takácsok 1846-ban sikertelen bérügyi tárgyalásokat követően beszerző-értékesítő és fogyasztási szövetkezetüket, aminek elsődleges célja az önszegélyezésen és a tagok együttműködésén alapuló kollektív gazdasági együttműködés volt és a szövetkezeti formán belül ma is az azzal, hogy az újratermelésre szánt tőke-visszaforgatáson túlmenő jövedelem a szövetkezeti működésben történő személyes részvétel arányában kerül felosztásra a tagok között.¹⁶ A török társasági jog átvéve az angol jogi felfogást, szintén kétféle társasági formát különböztet meg. Tőketársaságot és perszonális partnertársaságot, ahol az utóbbi tagfelelősséggel együtt jár.¹⁷ Novotni Zoltán ezt az angol jogra vetítve úgy jellemezte, hogy míg a kapitalship korlátolt felelősségű társaság, addig a partnership korlátlan felelősségű társaság.¹⁸

6. Következtetések

Mindebből azt a következtetést vonom le, hogy jelenleg két főirány jellemzi a társasági jog jogalanyisági elméletét. Az egyik, amelyik a jogbiztonság és a kereskedelmi forgalom biztonsága érdekében a polgári jogi társaságok esetében a perképesség tágabb értelmezésével jogalanyisággal, másként szólva jogi személyiséggel ruházza fel magát a társaságot, de sortartásos kezesi felelősségű jogalanyisággal állnak mögötte a társasági tagok. Azoknál a kereskedelmi társaságoknál, amelyek az előtt is jogi személyek voltak, a tagok továbbra sem felelnek vagyonukkal a társaság tartozásaiért. A Kkt. és a Bt. esetében a két

¹⁵ Ld. Sárközy, im. 103. s köv.

¹⁶ Lambert Paul: Szövetkezeti tan, és ugyane címmel Henrik Landesberg. Szövetkezeti Kutató Intézet, 26. és 28. kötet, Bp. 1961.; Hegedűs István: A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései. Közgazdasági Jogi Könyvkiadó, Bp. 1973.; Ld. továbbá a 11. sz. jegyzet irodalmát.

¹⁷ Dr. Ögr. Üyen Muharem Tütüncü: A török gazdasági jog aktuális kérdései. Kulturuniversity of Istanbul. Vendégelőadás a Miskolci Egyetemen, 2023. márc. 29.

¹⁸ Novotni Zoltán: Jogalanyiság—Jogi személyiség. In: Miskolci Jogi Kar Actái, Tomus I. Fasc. 3. 73-75.

Társasági Törvény megalkotása és hatályban léte idején a német Gesamthandhoz hasonlóan úgy volt elkönyvelve, hogy szervezetileg és vagyoniilag egyaránt a tagoktól nem elkülönült egységes közösséggel, monolit intézménnyel állunk szemben. Így kezelte ezt a kérdést a német jogelmélet is. Ezért kritizálta Fabricius azokat, akik a Gesamthandból akarták levezetni az „Offene Handelsgesellschaft” (OHG) és a „Komanditsgesellschaft” (KG), vagyis tisztán a társaság, pontosabban a „societas” jogintézményének a tagoktól sem szervezetileg, sem vagyoniilag elkülönült jelegéből. Ezért Fabricius és követői abból az irányból tettek kísérletet a vagyoni és a személyi elkülönülés kimutatására, hogy az OHG. és a KG. egyre gyakrabban jogi személyiséggel rendelkező társaságokkal keveredik, illetve egyesül, aminek eklatáns példája a betéti részvénytársaság (Aktiengesellschaft & Comandit—AG & CO), valamint a már világviszonylatban elterjedt „zártkörű” részvénytársasági forma (ZRt), ahol a zártkörűség a közkereseti társaságból ered.¹⁹ E keveredés-elméletnél azonban az a probléma, hogy a „Trennungsprinzip” nem konstans módon, hanem csak esetlegesen mutatható ki. Ezzel szemben az új magyar Ptk. megalkotói úgy szabályozták a Kkt.-t és a Bt.-t, hogy a vagyoni és a szervezeti elkülönülés, ha nem is az Rt.-hez, a Kft.-hez és a szövetkezethez hasonlóan abszolút módon, de relatív jelleggel állandó jelleggel fennáll. Ez fejeződik ki abban, hogy a vállalt kötelezettségekért elsődlegesen a társaságnak kell helyt állnia, és csak mögöttes kezesi felelősséggel jelenik meg a tagok helytállási felelőssége. A Kkt. és a Bt. esetében ez a relatív elkülönítési megoldás megoldást jelenthetne a német OHG. és a KG. jogi személyiségének a megalapozásához a „Trennungsprinzip” alapján. Ezzel a szemlélettel a német Gesamthandot is át lehet alakítani relatív vezetési és vagyoni elkülönítéssel jogi személlyé, ami megoldást jelenthetne nemcsak Németországban, de Magyarországon is a társasházak (Hausgemeinschaft) jogi személlyé történő minősítésére.

A németen kívül még jelentős hatással bír a fentebb már bemutatott angolszász jogelmélet, amely a tőketársaságokat tagi felelősség nélküli jogalanyisággal, azaz jogi személyiséggel ruházza fel, addig a személyegyesüléseket osztatlan összességi társasági és felosztott tagsági jogalanyisággal, ahol nincs szó jogi személyiségről. Lehet, hogy a jövő jogalanyiságra vonatkozó jogfejlődési útja ez. Szóba kell hozni azonban azt, hogy e két irányzat között közbülső irányvonalat képvisel a francia jog, ahol egyfelől minden bejegyzett gazdasági társaság jogalany a Code civil 182. cikkelye alapján, viszont a polgári jogi társaságot, vagyis a societas-t élesen elválasztja a római jogi hagyományok alapján a jogi személytől.²⁰

Sárközy Tamás e munkában többször hivatkozott jogi személyiségi elméletek monográfiájában jelentős teret szentel a jogi személy intézménye komplexitásának, aminek kapcsán kifejti, hogy egy jogi személyen belül lévő egységek is kaphatnak attól a felettük álló jogi személytől vagyont, amellyel szabadon gazdálkodhatnak és saját nevükben szerződéseket köthetnek, vállalhatnak kötelezettségeket és szerezhetnek jogokat. Egyesületek esetében az országos központtól a megyei

¹⁹Fritz Fabricius: Grundbegriffe des Handels-, und Gesellschaftsrecht, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, Köln, Mainz, Berlin; Ld. Sárközy, i.m. 52. s köv.

²⁰Sárközy, i.m. 52.

szervezeteik, esetleg még a járási szervezeteik is válhatnak ilyen módon jogi személyekké, aminek eklatáns példája a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, melynek vármegyei szervezetei is jogi személyek, valamint ilyenek a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek és a szakszervezetek, amelyek ellentétben az előbbivel nem csak felülről épülnek lefelé, hanem alulról is szerveződhetnek felfelé, területi szinttől elindulva országos, és európai szövetségig. Így szerveződtek meg az alapszintű szakszervezetek, belőlük a területi és szakmai szakszervezeti szövetségek, melyek országos szakszervezeti szövetségekbe tömörülnek (Munkástanács, Liga, MSZOSZ), végül pedig létrehozzák a Szakszervezetek Európai Szövetségét (European Trade Union Confederation, ETUC). Hasonlóképpen szerveződnek minden szinten szintén jogi személyiséggel a munkáltató érdekvédelmi szervezetek is. Vállalati szinten előfordul, hogy egy nagy vállalat a területi fiókjait, telepeit vagy üzemeit ruházza fel jogi személyiséggel, ő maga pedig betagoódik egy nagyobb egységbe, a konszernbe, ami szintén jogi személy. Ily módon *lépcsőzetesen hierarchizált, egymásnak alá, illetve fölrendelt jogi személyek jöhetnek létre, ahol a legfelső szintű jogi személy alsóbb szervezeti egységei szintén a jogi személyi jogalanyisággal vannak felruházva.*²¹ Ezzel párhuzamosan tagolódhat a felső szintű jogi személy vagyona a megfelelő szintű jogi személyek felé alvagyonként, amit már Grosschmid is megemlít, mely nézetet Novotni Zoltán felújított.²² A szövetkezetek és részlegeik, valamint területi és országos szövetségeik vonatkozásában a szövetkezeti intézményrendszer belső szervezeti felépítéséről szóló monográfiámban Sárközy munkássága nyomán a jogi személyiségi jellegű jogalanyiség hierarchikus lépcsőzetes megjelenését a szövetkezeti szférában részletesen magam is megvizsgáltam és kimutattam.²³

Mindebből *arra következtetetek, ha megmarad a jogi személy jelentősége, akkor osztatlan és osztott jogi személyiségről fogunk beszélni, ha pedig a jogi személyiség háttérbe szorul, akkor osztatlan és osztott jogalanyiságról. Ezen kívül azonban szót kell ejteni a korlátozott jogképességről, illetve jogalanyiságról is, amelyekkel felruházhatók, illetve fel vannak ruházva egyes belső szervezetek is,* mint amilyen pl. az üzemi tanács, amelynek a jogosítványait a munkáltató megsérti, jogkövetkezményei vannak. Ilyen korlátozott jogi személyiség szóba jöhet nagyvállalatok belső szervezeti egységeinél is. Az ő esetükben jogi személyiségről beszélni nem lehet. A jogi személyiség ugyanis kifelé, más jogalanyok, természetes és jogi személyek irányában jelenik meg a társadalomban, nem pedig egy jogi személyen, egy intézményben belüli olyan egység korlátozott jogosultságairól van szó, amelyek külső jogviszonyként nem jelennek meg. Ilyenek az intézmények olyan belső szervezeti egységei, amelyek nincsenek feljogosítva arra, hogy saját nevükben lépjenek fel a társadalomban jogviszonyok létesítése érdekében. Az ilyen belső szervezeti egységeknek lehetnek vitái egymással, vagy a felettes egységgel, ez azonban főszabályként a szervezeten belül intéződik el. Ezért ez nem más, mint

²¹ Sárközy, i.m. 90-91.

²² Sárközy, i.m. 96., Novotni, i.m.

²³ Prugberger Tamás: A jogalanyiség strukturális felfogásának megjelenése és alapproblémái a szövetkezetek gazdasági és szervezeti életében. Szövetkezeti Kutató Intézet Közlemények. 201. sz. kötet, Szövorgo Kiadó, Budapest, 1987

belső, korlátozott jogalanyiség, ami párhuzamba állítható a munkáltató és a munkavállaló jogviszonyával, amelynél lehetnek kifelé jelentkező jogviták, de ugyanígy bekövetkezhet belső szervezeti egységeknél is pl. a belső egységnek az intézményből való kiválása esetén. Legtöbb esetben ez összeszerelést végző üzemi központok esetében jelenik meg, amikor a vállalat kienged szervezeti keretei közül egyes üzemeket, vagy üzemszerveket és így azok önálló jogi személlyé válhatnak, de legtöbbször hosszú lejáratú együttműködési szerződéses kapcsolatban maradnak a kiengedő vállalattal. Az üzemi tanács nem ilyen. Annak még korlátozottabb a jogalanyiséga. Az üzemi tanács abból a szervezetből szerepe és rendeltetése folytán nem tud kiválni. Azonban, ha a munkáltató az üzemi tanács belső jogait megsérti, döntőbizottsághoz, sőt bírósághoz is fordulhat. Mindezek alapján a szervezetek esetében beszélhetünk belső és külső jogalanyiságról. Belső jogalanyiséggal rendelkező szervezeti egységet azonban jogi személyként kezelni nem lehet, csakis olyan szervezetet, amely önállóan és a saját nevében vállalhat kifelé jogokat és kötelezettségeket.

Mindezek alapján *összegezőképpen megállapítható*, hogy a jogalanyiség egyenlő a jogképességgel, amely kétféle: természetes jogi személy, vagyis az ember, mint jogalany, amit Kauser Lipót szinguláris jogi személynek nevez,²⁴ a másik a művi jogalanyiség, jogi személyiség, ami a kauseri terminológiában plurális jogi személyiség. Ez utóbbit Moór Gyula a fikció elmélet nyomán fingált jogalanyiságnak nevez. Álláspontom szerint csak az ember jogalanyiséga abszolút, míg a jogi személyé az egyesületi, ill. a cégjegyzékbe bejegyzett tevékenységére korlátozódik, azaz relatív jellegű. Ami pedig a jogi személy belső struktúráját, a tagjaival fennálló viszonyát illeti, szervezete és vagyona teljesen, vagy relatíve elkülönül a tagokétól. Ezen kívül a jogi személyek belső szerveiket jogi személyiséggel ruházhatják el, valamint jogi személyek ugyancsak jogi személyiséggel rendelkező szövetségeket hozhatnak létre. Ez által lépcsőzetesen és hierarchizáltan tagolt jogi személyek láncolata jöhet létre, aminek alapján jogi személyen belüli olyan belső jogalanyiságú szervezetek is létesülhetnek, amelyeknek szervezeten kívüli jogalanyiságuk nincs, csak szervezeten belülivel rendelkeznek.

Itt tulajdonképpen le is lehetne zárni fejtegetéseinket, a társadalom-gazdasági, valamint a hatalom centrikus mozgástörvények nyugodt körülmények között zajlanának és nem lengenének ki. A jogi személyiséget érintően ez összefügg azzal, hogy míg a korábbi jogalanyisági elméletek szerint abszolút jogképességgel csak a természetes személyek rendelkeztek, míg a jogi személyek jogképessége csak relatív volt, azaz csak arra a tevékenységre irányultak, amelyek ama működési profiljukba tartozott, amelyet az alapszabályuk, szervezeti-működési szabályzatuk, vagy a társasági szerződésük, jogszabály valamint tevékenységük nyilvántartásba vétele körülhatárol. Annak ellenére, hogy a gyakorlat és az annak alapján fennálló közfelfogás szerint ma is a jogi személy csak azt a tevékenységet folytathatja, és azzal összefüggésben köthet jogügyletet, amely tevékenységének jogszabályon alapuló statisztikai besorolásának megfelel és amelyet cégnyilvántartása tartalmaz. Ezt azért indokolt kihangsúlyozni, mert az óriásivá nőtt gigavállalatok tevékenységi

²⁴ Kauser Lipót: A jogi személyről. Debrecen, 1948.

körüket hajlamosak önhatalmúlag, hatósági megkérdezés és jóváhagyás nélkül kiterjeszteni. A mai viszony között pl. élelmiszeripari vállalat jogellenesen fegyvergyártásba kezd, vagy szakszervezet összejártsva különböző pártokkal politikai szervezkedések alanyaivá váljon. Ugyanakkor az is veszélyes, ha köztestület igyekszik alapító okiratban meghatározott működési kereteit fokozatosan tágítani hatalombővítés érdekében. Az ilyen és hasonló törekvések elszegése érdekében helyes lenne mind a köztestületek, mind pedig a magántestületek (egyesület és kereskedelmi társaságok, valamint az egyszemélyi gazdasági társasággal analóg egyéni céget is ide értve) esetében a Ptk.-ba is beiktatva visszatérni a jogi személyek relatív jogképességének a felfogásához.

Irodalomjegyzék

- Fritz FABRICIUS: Grundbegriffe des Handels-, und Gesellschaftsrecht, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, Köln, Mainz, Berlin
- Joachim GERNHUBER: Bürgerliches recht. 3. Aufl. Verlag C.H. Beck , München, 1991.
- HEGEDŰS István: A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései. Közgazdasági Jogi Könyvkiadó, Bp. 1973.
- IRRIG Károly: A szövetkezetek a közgazdaságban. Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt. Budapest, 1937.
- T. ISSERT: The legal status of cooperatives in European countries Oxford, 1978.
- Uwe John: Die organisierte Rechtsperson. Duncker und Humblot, Berlin, 1977.
- Jura Europae, Droit du travail—Arbeitsrecht. Edition technique Juris Classeurs, Paris—C. H. Beck Verlag München/Berlin, I. 30.50--2.
- Henrik LANDESBERG: Szövetkezeti tan. Szövetkezeti Kutató Intézet, 28. kötet, Bp. 1961.
- KAUSER Lipót: A jogi személyről. Debrecen, 1948.
- L. P. FABRICIUS: Relativität der Rechtsfähigkeit, C. H. Beck Verlag, München, 1963. 1-21.
- NAGY László: A szövetkezeti jog alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.;
- NOVOTNI Zoltán: Jogalanyiség—Jogi személyiség. In: Miskolci Jogi Kar Actái, Tomus I. Fasc. 3. 73-75.
- Lambert PAUL: Szövetkezeti tan. Szövetkezeti Kutató Intézet, 26. kötet. Bp. 1961.
- PRUGBERGER Tamás – DOMOKOS József: Szövetkezeti típusok és tagjaik vállalkozási kapcsolatai. Kereskedelmi Szemle, 1989/9-10.;
- PRUGBERGER Tamás – OLAJOS István: A szövetkezet intézményének új jogi szabályozása (Kritikai értékelés). Jogtudományi Közöny, 2001/12.
- PRUGBERGER Tamás : A szövetkezetek osztályozásának néhány újabb problémája a gazdasági folyamatok tükrében. Jogtudományi Közöny, 1981/3.;
- PRUGBERGER Tamás: A jogalanyiség strukturális felfogásának megjelenése és alapproblémái a szövetkezetek gazdasági és szervezeti életében. Szövetkezeti Kutató Intézet Közlemények. 201. sz. kötet, Szöveg Kiadó, Budapest, 1987

-
- PRUGBERGER Tamás: A korszerű magyar szövetkezeti jogi szabályozás egyes tartalmi és formai kívánalmai. 73-85. In: Prugberger Tamás – Szilágyi Sándor: A szövetkezeti jog kulcskérdései a gazdaság átalakulásának folyamatában. Miskolci Egyetem Civilisztikai Intézetének a kiadása. Miskolc. 1991.
 - PRUGBERGER Tamás: A szocialista vállalkozás szövetkezeti formáinak jogi alapproblémái. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények 171. Szövorg kiadás, Bp. 1983.
 - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezet nem társaság? Figyelő, 1989/2.
 - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezetek jogi intézményrendszere a gazdasági társasági jog átalakulásának folyamatában. 62-65.
 - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezetek jogi szabályozásának lehetősége egy egységes vállalati törvény keretében (szövetkezeti jogi szempontból) Jogtudományi Közlöny, 1987/12.
 - Henzel REINHOLD: A szövetkezetek, Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 23. Bp. 1961.
 - SÁRKÖZY Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról. Közgazdasági és Jogi K. Kiadó, Budapest, 1985. 16-17.);
 - SZÁSZY István: 5. cím: Magyar Nemzetközi Magánjog 2. fejezet, Személyi jog. In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog I. kötet, Általános rész. Személyi jog. 407, o.
 - SZLADITS Károly: A jogi személy, mint jogalany, 2. fejezet 3. pont In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog, Általános rész. Személyi jog, I. kötet, 568. o.
 - Ögr. Üyen Muharem TÜTÜNCÜ: A török gazdasági jog aktuális kérdései. Kulturuniversity of Istanbul. Vendégelőadás a Miskolci Egyetemen, 2023. márc. 29.
 - VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: Magyar Polgári Jog. I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.
 - Karl ZEHETNER: Eine Genossenschaft expandiert. Selbstverwahrtene Betrieben in Frankreich. Mitbestimmung, 1-4./1981.
-
-